

екологічний рух, була інтелігенція - люди з вищою освітою та науковими ступенями, письменники та інженерно-технічні працівники, журналісти та студенти. Політизація екологічних об'єднань призвела до утворення Партії Зелених України, яка у своїх програмових документах проголосила необхідність боротьби за довкілля шляхом участі в політичному житті країни. В 1989 р. екологічний рух досягнув свого апогею, і хоча в 1990-91 рр. він залишався значимою соціальною силою, але його вплив на вирішення суспільних проблем поступово зменшується. На початку 1990 р. асоціація "Зелений світ" об'єднувала більш як 300 самодіяльних екологічних угруповань, до складу яких входило майже півмільйона активістів.²⁷

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України). Ф.1.- Оп.32- Спр.2579. - Арк.3; 2. ЦДАГО України - Ф.1. - Оп.32.- Спр. 2363.- Арк.18;3. Там само.- Арк. 19-20; 4. Тарашук С., Деркач О. Ташлицька ГАЕС як дзеркало стану суспільства // Світ у долонях - 1999. - №1(6). - С.14;5. ЦДАГО України - Ф.1. - Оп.32. - Спр.2611. - Арк. 38; 6.Тарасенко В. Кримська асоціація "Екологія и мир"// Екологічний експрес - 1995. - №5. - С.9; 7. ЦДАГО України - Ф. 1. - Оп.32. - Спр. 2611. - Арк. 41; 8. ЦДАГО України - Ф. 1. - Оп.32. - Спр. 2555. - Арк.38; 9.Там само. - Арк. 95; 10.ЦДАГО України - Ф.1. - Оп.32. - Спр.2613. - Арк.14; 11. ЦДАГО України -Ф.1. - Оп.32. - Спр. 2611. - Арк. 102; 12. Літературна Україна - 1989. - 14 грудня.13. ЦДАГО України-Ф.1. - Оп.32.-Спр.2611 -Арк. 104; 14. Радянська Україна - 1989.- 18 липня; 15. Літературна Україна - 1990. - 15 березня; 16.Україна багато партій на : програмні документи нових партій. - К., 1991. - С. 139; 17. Там само. -С.141; 18. ЦДАГО України - Ф.1 - Оп.32. - Спр.2905. - Арк.216; 19. Там само-Арк.93; 20. Там само. - Арк.121; 21. Державний архів Київської області (ДАКО) - Ф.П-5. - Оп.118-2. - Спр. 92. - Арк. 6-12; 22. ЦДАГО України - Ф.1. - Оп.32. - Спр.2612. - Арк.62, 71; 23. Поточний архів Держкомстату України. - Кількість легалізованих громадських організацій з міжнародним, всеукраїнським та місцевим статусом (включаючи місцеві осередки). - С.4; 24. Дзеркало тижня - 2001. -10 лютого; 25. Державний архів Львівської області (ДАЛО) - Ф. П-3. - Оп.62. - Спр.755. - Арк.34,44; 26. Федоринчик С.Участь громадськості у сталому розвитку в Україні // Світу долонях - 1999. - №1(6). - С.28; 27. Літературна Україна - 1990. - 15 березня.

М.В. Царенко

УЧАСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ПРИДНІСТРОВСЬКОМУ ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ 1992 РОКУ

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що землі на лівому березі Дністра (які складають територію невизнаної Придністровської Молдавської Республіки і де-юре є часткою Республіки Молдова) протягом тривалого часу були пов'язані з Україною. У Х-ХІІ ст. ця територія входила до складу Київської Русі, кількома століттями пізніше - до Речі Посполитої, а з кінця ХVІІІ ст. - до Російської Імперії (у складі Подільської та Херсонської губерній).¹ Берестейський мирний договір 1918 р. передбачав включення придністровських земель до складу України, а кордон із Бесарабією мав проходити по Дністру. Створення Молдавської АРСР у складі Української РСР у 1924 р. було здійснено виключно з політичних міркувань і аж ніяк не відображало ані прагнень населення, ані економічні потреби.³ Румунська влада досить швидко усвідомила, що створення Молдавської АРСР може слугувати не лише приєднанню до неї Бесарабії (яка на той час перебувала у складі Румунії"), але й здатне виправдати румунські претензії на лівий берег Дністра.⁴ 2 серпня 1940 р. у складі СРСР була утворена Молдавська РСР, яка об'єднала територію колишньої Молдавської АРСР та відібрані у Румунії землі Правобережжя Дністра.

23 червня 1990 р. було оприлюднено "Висновок Комісії Верховної Ради РСР Молдова щодо політико-юридичної оцінки Радянсько-Німецького договору про ненапад та Додаткового таємного протоколу, а також їх наслідки для Бесарабії та Північної Буковини", де проголошувалася незаконність створення Молдавської РСР у 1940 р. на окупованих румунських територіях. Подібне формулювання ставило під сумнів законність перебування лівобережних земель у складі Молдови і підсвідомо вказувало національно неоднорідному населенню цих районів шлях до автономії, який і знайшов свою реалізацію 2 вересня 1990 р.

у рішеннях II З'їзду народних депутатів Придністров'я - "Декреті про Державну владу Придністровської МРСР" та "Декларації про суверенітет ПМРСР".⁵ Державотворчі прагнення придністровців пережили певну еволюцію - від автономії у складі Молдови чи союзної республіки у складі СРСР до незалежної держави. Ці трансформації були зумовлені як нечіткістю позиції союзного керівництва на тлі жорсткої політики молдовських лідерів, так і розвалом єдиної союзної держави, яка хоч символічно стояла на перешкоді відкритого збройного конфлікту у придністровському регіоні.⁶ Проголошення незалежності багатьма колишніми союзними республіками прискорило розвиток подій на обох берегах Дністра і сприяло загостренню ситуації, адже саме у перехідний період найбільш вірогідне застосування сили для розв'язання політичних проблем.

Крім Росії, були помітні і симпатії до України, які, однак не знаходили відповідної підтримки. Природно, що молода Українська держава намагалася зберегти власну територіальну цілісність - відповідно до Закону України "Про правонаступництво України" від 12 вересня 1991 р., а не примножувати власну територію за рахунок сусідніх держав. Тим більше, що в Кишиневі знаходилися гарячі голови, які в речнику Народного Фронту Молдови - газеті "Цара" декларували: "Проголошення 12 вересня 1991 р. Україною колишнього адміністративного кордону в якості державного кордону між Україною і Молдовою не має ніякої юридичної сили". В умовах повномасштабного збройного конфлікту, який розпочався у березні 1992 р., українці Придністров'я (які склали близько 30 % населення республіки), виступали із досить гострими заявами - так, у постанові Першого Всеукраїнського народного віча Придністров'я говорилося: "Позицію нинішнього керівництва України можна оцінювати як ганебну роль сателіта, який зраджує свій народ і частину нашої Вітчизни ... Залишаємо за собою праве обрати інші шляхи вирішення власної долі, в тому числі і повернення до складу історичної Батьківщини - України".⁸

Серед усього політичного спектру України лише УНА-УНСО висловило готовність взяти участь у збройній боротьбі на боці "сепаратистів". На початку квітня 1992 р. підрозділи УНСО з'явилися на передовій. У Придністров'ї організація була зареєстрована як УНСО ПМР і стала частиною збройних сил ПМР. Всього, з урахуванням ротації контингенту, тут побувало кількасот громадян України на чолі із заступником Головного командира УНСО Дмитром Корчинським. Підрозділи були розкидані на різних напрямках. Найбільш відповідальними були позиції поблизу сіл Кошниця та Кочієри, де Збройні Сили Молдови утримували плацдарми на лівому березі Дністра. Бої мали позиційний характер, нерідкими були сутички розвідувально-диверсійних груп. За рахунок кращого обладнання позицій українські волонтери несли менші втрати, ніж їх сусіди - російські козаки та місцеві гвардійці. Підрозділи УНСО ПМР несли вартову службу на блокпостах та мостах через Дністер (в Рибниці та Кам'янці), залучалися до патрулювання. Наприкінці збройного протистояння (у липні 1992 р.) більшість підрозділів УНА-УНСО була сконцентрована на півночі ПМР - у Рашкові та Кам'янці. Штаб УНСО ПМР знаходився у Тирасполі. Після укладення перемир'я, однією з умов якого було роззброєння УНСО, всі громадяни України повернулися на батьківщину. Роззброєння не всюди проходило гладко, а виведення інколи нагадувало прорив.⁹

Вважається, що УНСО не мала втрат загиблими, а кількість поранених не оголошувалася. Цікаво, що придністровська влада не приховувала імен загиблих та поранених добровольців - громадян Росії, але не наводила відомостей про втрати українських волонтерів. Оприлюднювалися лише імена загиблих від рук молдовських вояків цивільних українців.¹⁰ Відразу після завершення збройного протистояння співробітництво між УНА-УНСО та владою ПМР майже повністю припинилося. Лише через рік, відповідно до Указу Президента ПМР № 106 від 15 липня 1993 р., 60 українських волонтерів були нагороджені медаллю "Захисник Придністров'я". Цікаво, що нагородні документи підписував не Президент ПМР Ігор Смірнов, а член Постійної Військової Ради ПМР, Головний Командир УНСО ПМР Олександр Большаков. Посвідчення до медалей

заповнювалися українською і містили не реальне прізвище, а "псевдо".¹¹ У наступні роки офіційні придністровські речники намагалися не конкретизувати політичну орієнтацію українських волонтерів, а згадували їх як "патріотів України".¹²

Варто зауважити, що тодішнє законодавство України не містило норм, які передбачали б покарання для громадян України за участь у збройних конфліктах на території інших держав (відповідні зміни були внесені до Кримінального кодексу України лише наприкінці 1993 р.).¹³

Кількадесят громадян України служили не в УНСО ПМР, а у інших підрозділах. Точну "кількість їх встановити досить важко, і можна вести мову лише про окремі - достеменно встановлені - випадки. Так, встановлено, що у липні 1992 р. колишній придністровський гвардієць Георгій Караєв (мешканець м. Кривий Ріг, громадянин України) у вагоні потягу "Одеса - Донецьк" погрожував зброєю пасажиром. При спробі затримати злочинця він підірвав гранату, внаслідок чого загинув сам та був смертельно поранений майор гвардії Володимир Ігнат'єв.¹⁴ За мужність і героїзм майору гвардії Володимирі Ігнат'єву було присвоєно звання Героя України (посмертно).¹⁵

Нестабільність влади у придністровському регіоні зробила його привабливим місцем для тих, хто переховувався від правосуддя. Так, восени 1992 р. УВС м. Києва отримало інформацію про те, що один із незабезпечених злочинців, що скоїв ряд важких злочинів на території України, переховується у м. Дубосари. Для його затримання було відряджено троє співробітників міліції, однак їх візит не був узгоджений із місцевими правоохоронцями. Внаслідок недооцінки серйозності ситуації міліціонери діяли на власний ризик, погано розуміючи, що намагаються провести спецоперацію на території іноземної держави. В результаті сталася трагедія (помітивши зброю в руках людей у цивільному, гвардійці ПМР відкрили вогонь) - один український міліціонер загинув, двоє було важко поранені.¹⁶

Справедливості заради потрібно зауважити, що ні молдовські, ні придністровські військові формування не зупинялися в разі потреби перед необхідністю порушити Державний кордон України зі зброєю. Територія України використовувалася обома ворогуючими сторонами для прихованого проникнення в тил супротивника, без узгодження

з компетентними органами України на її території проводилися спецоперації.^{17 18}

Нестабільність ситуації у придністровському регіоні, неусталеність законодавства молодих незалежних держав спричинили можливість участі громадян України у збройному конфлікті як організованими групами, так і на індивідуальному рівні. Участь іноземців (українців та росіян - з боку ПМР, румунів та прибалтів - з боку Молдови) значно ускладнила процес мирного врегулювання конфлікту, бо збільшила кількість вояків, здатних вести "власну війну" і не зацікавлених у досягненні миру. Відносно низька інтенсивність бойових дій у Придністров'ї (в порівнянні зі збройними конфліктами у Нагірному Карабаху та Абхазії) не дозволяє зробити чіткі висновки щодо бойових якостей підрозділів УНСО, але немає сумнівів, що то була суто політична акція, і аж ніяк не військова. Ставлячи за мету приєднання Придністров'я до України, провідники УНА-УНСО не могли не розуміти, що неможливо зробити це проти волі законної влади України, яка зайняла позицію невтручання.

Що ж стосується "неорганізованих" волонтерів, то тут, скоріше за все, можна твердити, що головними мотивами участі у війні були пошуки пригод, невлаштованість життя в Україні та бажання покращити особисте матеріальне становище.

Необхідно зауважити, що практично відсутні відомості про участь громадян України у конфлікті на боці Молдови.

Зрозумівши неможливість досягнення військової перемоги, обидві ворогуючі сторони вдалися до дипломатичних методів розв'язання конфліктів. І хоча цей процес просувається доволі повільно, є надія на мирне вирішення спірних питань.

1. Бабилунга Н.В. Непризнанная республика. Очерки, документы, хроника. - М., 1997. - Т.1. - С.19-23;
2. Яременко О.І. Становлення державних кордонів України в 1917-1918 роках // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Коцюбинського. Випуск №1. Серія: Історія: Збірник наукових праць. - Вінниця, 2001. - С.46;
3. Центральний державний архів громадських організацій України (ЦДАГО України). - Ф.1. Оп.20. - Спр. 1821. - Арк.7-9;
4. Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования Молдавской ССР и создания Компартии Молдавии. - Кишинев, 1964. - С.43;
5. Мяло К.Г. Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы. - М., 2002. - С.167;
6. Лучински П. Заложники. - Кишинев, 1993. - С.55;
7. Мяло К.Г. Вказана праця. - С.190;
8. Правда о Приднестровье. Вестник Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. - Тирасполь, 1992. - С.30;
9. Мирончук В. Украинская Народная Самооборона, 1990-2000 // Однострій. - 2000. - № 4. - С.26;
10. Правда о Приднестровье. Вестник Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. - Тирасполь, 1992. - С.18-25;
11. Царенко М. Нагороди волонтерів УНСО // Нумізматика і фалеристика.- 2000. - № 4. - С.48;
12. Женщины Приднестровья. - Тирасполь, 1996. - С.4;
13. Кримінальний кодекс України. - К., 1993;
14. Кроль І. Подвиг гвардійця // Військо України. - 1992. - № 6-7. - С.44-50 45;
15. Нагороди України: історія, факти, документи: У 3 т. - К.1996. - Т.3. - С.325;
16. "Днестр" стріляє по своїх // Панорама. - 1992. - 24 вересня;
17. Правда о Приднестровье. Вестник Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики. - Тирасполь, 1992. - С.44;
18. Там само.-С.14;

П.С.Григорчук, О.І. Яременко

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

В ХХ ст. відбувся ряд соціальних та технічних трансформацій революційного характеру, внаслідок чого воно характеризується як доба електрики, індустріалізації, атомної енергії, кібернетики, революцій, світових воєн, розпаду імперій, переділу світу і формування сучасної геополітичної системи, локальних воєн і контрреволюцій. Ці дефініції минулого століття характеризували якийсь один із аспектів економічної, політичної, технічної, духовно - культурної чи соціальної сфери. В той же час у ході суспільного прогресу синтезувались якісно нові, неординарні і небачені раніше види суспільних відносин, які не можна з абсолютною впевненістю віднести ні до матеріальних відносин, ні до духовних - це сфера інформатизації та масових комунікацій

В кінці ХХ ст. у всьому світі почалися глобальні зміни в системі соціальних відносин, які характеризуються домінуванням інформаційно - інтелектуальних технологій над іншими суспільними інститутами. Сьогодні зміни в галузі телекомунікацій та засобів обробки інформації носять всеосяжний характер і поширюють свій вплив як на всі сфери суспільного життя, так і на всі країни світу. В результаті в динаміці цивілізаційних процесів розвитку з'явилися елементи, наявність яких дозволяє констатувати факт настання нового етапу цивілізаційного розвитку - постіндустріального суспільства. І хоча теорія постіндустріального суспільства нині є єдиною соціальною теорією, що повною мірою сприйнята західною соціологічною традицією, правомірність такого позначення нової соціальної реальності не є загально визнаною і потребує науково - теоретичного обґрунтування.

Ще в ХІХ ст. багато мислителів пов'язували прогрес людства і досягнення суспільством соціальної гармонії з розвитком техніки і технологій. Так, російський анархіст П. Кропоткін вважав, що розвиток електричних мереж з їх децентралізуючим характером неминуче призведе до виникнення нових форм соціальної спільності, змусить переосмислити поняття праці і відпочинку, розумової і фізичної праці, міського і сільського життя. Його передбачення про те, що неотехнічна стадія розвитку суспільства на практиці означає перехід до горизонтального і відкритого суспільства, багато в чому збігалися з поглядами шотландського соціолога П. Геддеса, британського соціаліста У. Моріса, теоретика англійського ліберального соціалізму А.Пенті та ін. Але тогочасні ідеї та прогнози щодо виникнення в майбутньому нової, більш справедливої, соціальної формації були викликані